

50

Fokus på
Modernas
Daniel Birnbaum

44

Arkitektur
Det personliga
hittar hem igen

53

Minnesord
Gun Hellsvik
skärpte lagen

43. KULTURKRÖNIKA NINA VAN DEN BRINK 45. SYND & SKAM ANN HEBERLEIN 48. MAT & DRYCK AXEL ODELBORG 54. SISTA ORDET EDWARD BLOM

KULTUR

SÅDAN DYLAN, SÅDAN BRODSKY

De två Nobelpristagarna
i litteratur har
mer gemensamt
än man kan tro.

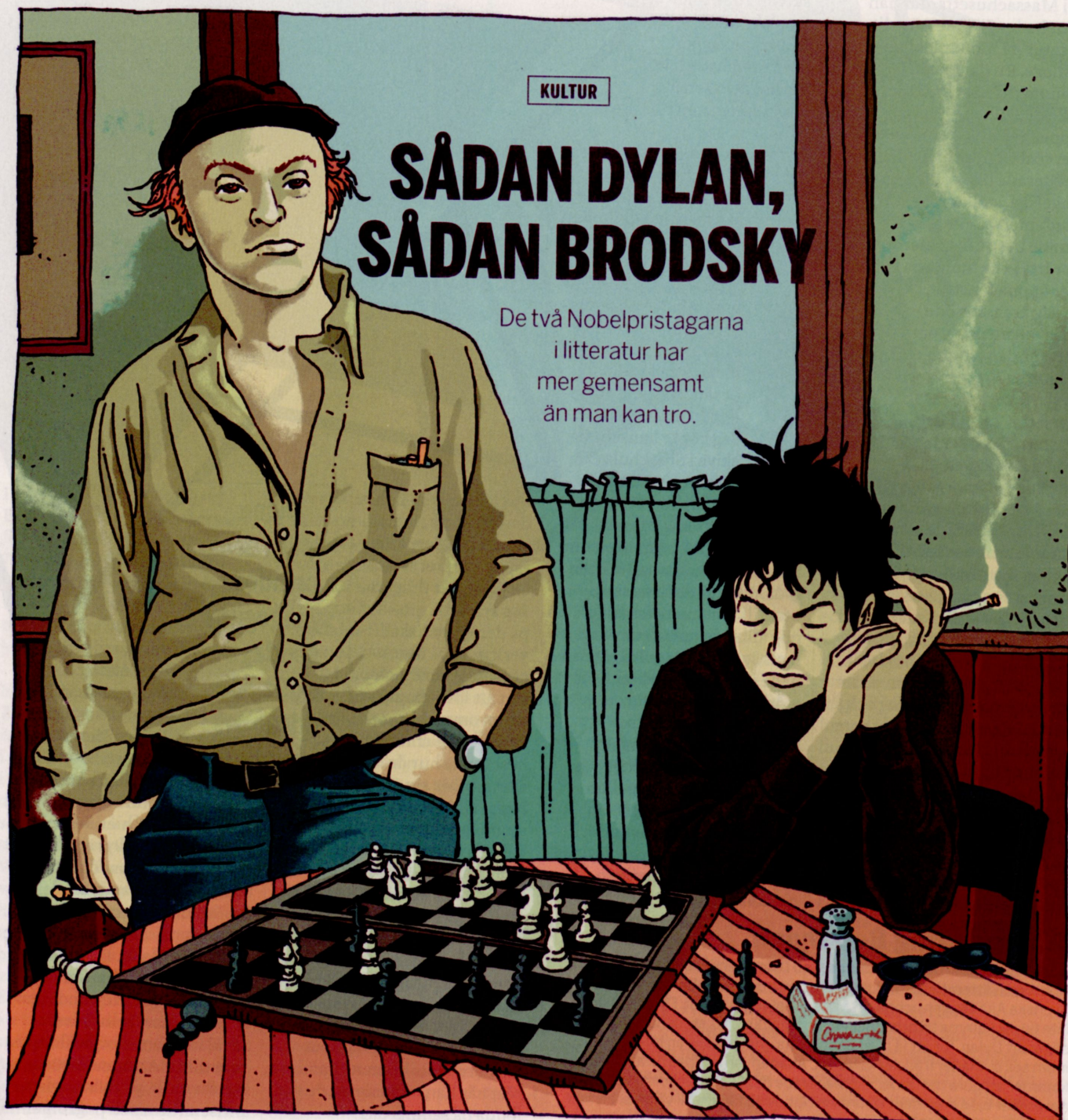

Illustration **Charlie Christensen**

Av Bengt Jangfeldt

februari 1990 tillbringade jag några dagar hos Joseph Brodsky i South Hadley i Massachusetts, där han innehade en professur i litteratur på Mount Holyoke college. En dag följde jag med honom till en av hans poesi-
 lekationer. Det var en säregen upplevelse: han vandrade nervöst fram och tillbaka, reciterade diktrader på bruten engelska, ställde frågor till studenterna som de inte kunde besvara, kedjerökte och sprätte i väg fimparna genom det öppna fönstret.

Jag kommer inte ihåg vilken poet som stod på dagordningen, någon av Brodskys ryska favoriter – Mandelstam, Tsvetajeva, Pasternak – eller någon från hans engelskspråkiga olymp: Auden, Frost, Hardy. Däremot minns jag att Brodsky berättade att en av studenterna var son till Bob Dylan, som för övrigt var född samma dag som han själv: den 24 maj, fast ett år senare, 1941.

Jag vet inte hur Brodsky såg på Dylan och hans musik, men det faktum att han visste att de delade födelsedag och nämnde detta med något som jag tolkade som stolthet i röstent vittnade om någon sorts relation. Det var enda gången vi talade om Dylan, som aldrig var ett stort namn i den Sovjetunion där Brodsky växte upp. För Dylans textbaserade låtar krävdes språkkunskaper

som få ryssar hade och hans image som protestsångare i ett land som de flesta sovjetiska dissidenter såg upp till gjorde honom mindre intressant. Dessutom var ju så gott som all västerländsk musik förbjuden och endast tillgänglig via utländska radiostationer eller insmugglade skivor. I den mån Brodsky hade några kunskaper om Dylan hade han skaffat dem senare, efter ankomsten till USA 1972.

Vid sidan av Brodskys okonventionella undervisningsmetoder var en av de få saker jag minns från poesilektionen upplysningen att Bob Dylans son befann sig i rummet.

Förklaringen till att mitt minne valt att bevara denna i grunden ointressanta detalj är att jag varit närmast besatt av Dylan allt sedan han debuterade. Jag köpte hans första skiva i Stockholm

när den kom ut 1962 och under ett studieår i USA var jag på två av hans konserter, däribland en av hans mest omtalade, i Carnegie hall hösten 1965. Jag kunde hans sånger utantill. Och nu befann jag mig alltså i samma rum som hans son. Närmare Bob Dylan hade jag aldrig varit (och lär aldrig komma).

Dylan och Brodsky. Jag skriver litet om likheterna mellan dem i min bok om Brodsky, »Språket är gud»; i och med ståhejet kring Dylans Nobelpris berikades associationskedjan med ett par

2016 tilldelades musikern och låtskrivaren Bob Dylan Nobelpriset i litteratur.

Dylan gick i den ortodoxa synagogans söndagsskola och skickades på judiskt sommarläger.

Jag ska återkomma till det. Låt mig börja med några biografiska fakta: Robert Zimmerman och Iosif Brodskij (som han skrev sitt namn innan han i USA blev Joseph Brodsky) är båda judar med rötter i

tsarernas Ryssland. Brodskys farföräldrar var från Petersburg, morföräldrarna från dagens Lettland. Dylans morföräldrar kom från Litauen, hans farfar (och förmodligen också farmor) från Odessa. Såväl far- som morföräldrarna kom till USA under 1900-talets första år, på flykt undan antisemitism och pogromer.

nya länkar som fick den att börja rassla igen. Likheterna är i själva verket större än jag insett tidigare. Jag syftar då inte på deras poetiska verk utan på deras personligheter och sätt att förhålla sig till en omvärld som tycker sig ha rätt att bestämma hur de ska uppföra sig. I båda fallen rör det sig om personer med en exceptionellt stark integritet kopplad till en absolut vägran att låta sig kategoriseras. Kanske visste Brodsky tillräckligt mycket om Dylan för att i honom känna igen sig själv. Kanske var det Dylans självständighet, det faktum att han alltid gick sin egen väg som förklarade stoltheten i hans röst när han nämnde att de var födda på samma dag.

Turerna kring Bob Dylan

Den 13 november tillkännagavs att Bob Dylan har tilldelats årets Nobelpris i litteratur. Efter tolv dagars tystnad hörde han av sig till Svenska Akademien och sa att han accepterade priset. Dylan har dock inte tid att komma till prisutdelningen i Stockholms stadshus. Reglerna säger att Dylan, för att få ut prispengarna, måste hålla en föreläsning inom sex månader från det datumet. Akademien hoppas nu att Dylan kommer att göra det under sitt planerade besök i Stockholm i vår. Den 30 november bjöd president Obama in Nobelpristagare till Vita huset men Bob Dylan dök aldrig upp.

1987 tilldelades poeten och essäisten Joseph Brodsky Nobelpriset i litteratur.

Dylans föräldrar Abram och Beatrice (Beatty) Zimmerman föddes i USA. När Brodsky 70 år senare drevs bort från sitt hemland och hamnade i USA var det som offer för den tsaristiska ochranans efterföljare KGB.

Robert Zimmerman (enligt hebreiskt namnskick: Shabtai Zisl ben Avraham) växte upp i en praktiserande judisk miljö i den lilla gruvstaden Hibbing i Minnesota, gick i den ortodoxa synagogans söndagsskola och skickades på judiskt sommarläger, Camp Herzl, i Wisconsin. Brodskys föräldrar var ateister men även om de hade varit religiösa hade något motsvarande inte varit tänkbart i det ateistiska Sovjetunionen. Ändå blev den unge Brodsky tidigt medveten om att han var jude. Det fick han veta på skolgården, där knytnävarna talade, och det stod inskrivet under inrikespassets femte punkt, »nationalitet«.

Sovjetunionen var man således jude vare sig man ville eller inte, vilket oundvikligen ledde till en identifikation med det judiska. Samtidigt vägrade Brodsky att låta sig kategoriseras som jude och skylla sina svårigheter på sin etniska tillhörighet. Han var inte juden Brodsky utan mån om att identifiera sig »på ett precisare sätt än i termer av ras eller tro eller nationalitet«. Han var, erkände han, »en dålig jude«, och tillade: »Och jag hoppas att jag är en dålig ryss också. Jag är knappast en god amerikan

heller. Det mesta som jag kan säga om mig själv är att jag är jag, att jag är författare.«

Mycket av detta gäller också för Bob Dylan, som sedan han lämnade sin hemstad vid 19 års ålder inte gjort stort väsen av sin judiska identitet, åtminstone inte offentligt. Men också för honom är det judiska en realitet som han inte kommer ifrån och inte heller förnekar. »Jag är jude«, har han förklarat, och »det berör min poesi och mitt liv på ett sätt jag inte kan beskriva.«

Den unge Brodsky blev tidigt medveten om att han var jude. Det fick han veta på skolgården, där knytnävarna talade.

Det judiska är således inte i första hand en fråga om religion utan om en annan sorts samhörighet. Frågor om sin religiositet besvarade

Brodsky ogärna men när han gjorde det var det i motsägelsefulla termer. »Inte så att jag är religiös precis, alls inte. Till min lycka eller olycka, jag vet inte. Jag tror inte att jag tillhör någon troslära«, förklarade han. Orden kunde ha formulerats av Dylan, som uttryckte samma tanke på följande sätt: »Jag betraktar mig inte som jude eller icke-jude... Jag är inte anhängare av någon troslära. Jag tror på alla trosläror och ingen.« Samtidigt kunde Brodsky säga att han »ibland trodde på gud, ibland inte« och Dylan att han »aldrig någonsin varit agnostiker« utan tror att det finns en annan värld än den vi lever i.

Det är denna ambivalens som ligger bakom Dylans och Brodskys utflykter från Gamla testamentet till det Nya. I Brodskys fall var den ett ►

► resultat av läsningen av Pasternaks »Doktor Zjivago«, som innehåller några av de bästa dikterna på kristna teman som skrivits på det ryska språket. På fotot som pryder den första svenska översättningsvolymen av Brodskys dikter, »Oas i öknen«, bär han ett halskors. Flörten med kristendomen blev dock i båda fallen relativt kortvarig. För Dylan följdes hans kristna period dessutom av en uttalat judisk period med umgänge med chassidiska rabbiner och resor till Israel där sonen Jesse hade sin *bar mitzvah*. Brodskys relation till Israel var mer komplicerad. Trots flera erbjudanden reste han aldrig dit. Beslutet hade inget med politik att göra. Han fruktade – säkert inte utan skäl – att inbjudarna var mer intresserade av honom som jude än som författare, och det kunde han inte acceptera.

Dylan och Brodsky var naturligtvis medvetna om att deras tur- och returresor mellan »Bibeln« båda delar skulle väcka ont blod i båda läger. Vilket det också gjorde. Men dessa andliga utflykter var i grunden uttryck för samma kompromisslösa sökande efter sanningen som präglar deras litterära skapande. Hade Brodsky levt tillräckligt länge för att läsa Dylans memoarbok »Chronicles« hade han funnit formuleringar som var som hämtade ur hans egna essäer: »Så vitt jag visste tillhörde jag ingen vare sig då eller nu. [...] Att vara sann mot sig själv, det var vad det hela gick ut på.« Liksom Brodsky vägrar också Dylan att skuldbelägga sin omgivning. Dylan: »Vad jag behövde göra var att ställa om mitt medvetande och sluta lägga skulden på yttre faktorer.« Brodsky: »En fri människa skyller inte ifrån sig på någon.«

Dylans ovilja att låta sig regisseras är ett karaktärsdrag som blixtbelystes i samband med Nobelpriset. När Brodsky

När Brodsky fick priset visste hans glädje inga gränser och han accepterade det omedelbart. Så inte för Dylan ...

fick priset visste hans glädje inga gränser och han accepterade det omedelbart. För en författare på en viss nivå är Nobelpriset en tänkbar möjlighet och något att om inte sträva efter så åtminstone hoppas på. Så inte för Dylan, för vilken det ligger i periferin av hans kompetensområde. Att han reagerade med stum häpnad är därför inte så märkligt. Ingen med minsta kännedom om hans biografi borde förvåna sig över detta.

Inte desto mindre anklagades Dylan för arrogans, ohövlighet med mera både i Sverige och utomlands. Samma beskyllning brukade också drabba Brodsky, som sällan uppträdde som omgivningen förväntade sig av honom utan ofta var tvär och otillgänglig. En gång blev han inbjuden till Japan för att hålla ett föredrag. Honoraret var ansevärt, 10 000 dollar, och han tackade ja. Men när han fick veta att hans dikter inte

var översatta till japanska och att han var inbjuden i egen-skap av Nobelpristagare – läs: kändis – vägrade han att åka. Japanerna slet sitt hår, personer i hans omgivning försökte övertala honom att ändra sig för att undvika skandal. Inga argument bet. Jag minns det väl, dramatiken utspelade sig under en av Brodskys sommarvistelser i Stockholm.

Brodsky kände jag väl och jag tycker mig därför kunna uttala mig om hans karaktär med en viss auktoritet. Dylan känner jag bara från hans sånger, från böcker av och om honom, intervjuer med mera. Det räcker dock för att kunna konstatera att de båda Nobelpristagarna inte bara förenas av en principiell ovilja att låta sig styras av andras förväntningar utan också har ett grundläggande personlighetsdrag gemensamt: de är blyga, reserverade människor.

Brodsky var i sin ungdom så blyg att ingen memoarförfattare undgår att nämna det. Hans kinder blossade ofta av rodnad. Blygheten släppte med åren, men aldrig helt. En journalist som intervjuade honom några

år före Nobelpriset noterade att »det sanningsnit som han ger uttryck för i sin poesi ofta utövas på taktfullhetens bekostnad« och att han är »en märklig kombination av arrogans och skygghet, en blyghet som ibland kan framstå som förakt«.

Beskrivningen är exakt och kunde lika gärna gälla Dylan, som i sången »The Groom's Still Waiting At the Altar« beklagar sig över att omvärlden förväxlar hans blyghet med högdragenhet och hans tystnad med snobberi:

»Try to be pure at heart, they arrest you for robbery,
Mistake your shyness for aloofness, your silence for snobbery«

För den som vill lära känna den Dylan som till varje pris skyddar sin privata sfär, också till priset av en attityd som tolkas som högdragenhet och/eller snobberi, rekommenderas Martin Scorseses film om honom, »No Direction Home« (2005). I den framträder en vänlig, lågmäld, humoristisk person med distans till sig själv och en ödmjuk inställning till omvärlden. Men när denna gör anspråk på att äga och kontrollera honom och krasar på hans hjärta tiger han eller reser ragg. Hur positivt beskedet om Nobelpriset än var innebar det en kränkning av Bob Dylans inre rum och han svarade med tystnad. ■

Nobelfesten hålls den 10 december i Stockholms stadshus. Men utan Bob Dylan.